

Метафорична концептуалізація СПРАВЕДЛИВОСТІ в англійській та німецькій мовах

Роботу виконано на кафедрі лінгвістики
НУ “Острозька академія”

У статті розглянуто способи метафоричної концептуалізації СПРАВЕДЛИВОСТІ в англійській та німецькій мовах. Подано визначення концептуальної метафори й здійснено опис концептуальних метафор, пов'язаних зі словами англ. *justice*, *fairness* і нім. *Gerechtigkeit*.

Ключові слова: концептуалізація, концептуальна метафора, метафорична проєкція, слот, сфера–джерело, сфера–ціль, фрейм.

Байсан Д. В. Метафорическая концептуализация СПРАВЕДЛИВОСТИ в английском и немецком языках. В статье рассматриваются способы метафорической концептуализации СПРАВЕДЛИВОСТИ в английском и немецком языках. Дается определение концептуальной метафоры и составляется описание концептуальных метафор, связанных со словами англ. *justice*, *fairness* и нем. *Gerechtigkeit*.

Ключевые слова: концептуализация, концептуальная метафора, метафорическая проєкція, слот, область источник, область цель, фрейм.

Baisan D. V. Metaphorical Conceptualization of JUSTICE in the English and German Languages. In the article the ways of metaphorical conceptualization of JUSTICE in the English and German languages are analysed. The definition of conceptual metaphor is given, and conceptual metaphors connected with the English words *justice* and *fairness* and the German word *Gerechtigkeit* are described.

Key words: conceptualization, conceptual metaphor, metaphorical mapping, slot, source domain, target domain, frame.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвокогнітивній парадигмі **актуальною** є проблема дослідження концептуальної метафори. Концептуальна метафора – це когнітивний процес, що виражає й формує нові поняття. Без нього неможливо отримати нові знання [2, 23; 3, 21]. Через концептуальну метафору інформація, яка належить до більш знайомої конкретної сфери, може бути використана для заповнення порожнин під час тлумачення й розуміння іншої сфери, яка, як правило, є абстрактнішою. Подібні метафори визначають спосіб мислення та функціонують для вербалізації понять; позначають те, що не мало до них словесних виражень [2, 23].

Метафора ґрунтується на взаємодії двох структур знання – когнітивної структури джерела (source domain) й когнітивної структури цілі (target domain): певні елементи царини цілі структуруються за зразком царини джерела [5]. Іншими словами, відбувається метафорична або когнітивна проєкція (metaphorical/cognitive mapping) царини джерела в царину цілі. Когнітивну структуру джерела також називають концептуальним корелятом, а цілі – концептуальним референтом [1, 9].

Згідно з теорією концептуальної метафори в основі метафоризації лежить процес взаємодії між фреймами та сценаріями, які структурують концепти джерела й цілі. Фрейм – це структура, що репрезентує стереотипні, типізовані ситуації у свідомості (пам'яті) людини й призначена для ідентифікації нової ситуації, яка ґрунтується на такому ж ситуативному шаблоні. Фрейм – це одиниця, організована навколо певного концепту, типово представлення знань, де немає відмінності між лінгвістичним і екстралінгвістичним. Фрейми складаються з певних ланок – слотів, які є інструментами для передачі певного типу інформації, істотної для описуваного фрагмента дійсності [3, 188].

Мета статті – аналіз деяких способів метафоричної концептуалізації СПРАВЕДЛИВОСТІ в англійській і німецькій мовах, представлених у текстових реалізаціях лексем англ. *justice*, *fairness* та нім. *Gerechtigkeit*. Для цього необхідно виявити набір і зміст концептуальних метафор, пов'язаних із цими словами. Аналіз ґрунтується на описі семантики стійких сполучень із лексемами англ. *justice*, *fairness* та нім. *Gerechtigkeit*.

Отже, на першому етапі нашого дослідження **методом** суцільної вибірки відібрано метафоричні вирази, що репрезентують концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ в англійській і німецькій мовах. Під мета-

форичними виразами розуміємо ті, що засновані на переносі значення їхніх лексичних компонентів з однієї понятійної сфери на іншу. На другому етапі проведено інвентаризацію й класифікацію основних метафоричних моделей, які використовуються для представлення концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ в англійській та німецькій мовах.

Матеріалом слугували дані словників Oxford Dictionary of Current English (OED), Британського національного корпусу (British National Corpus) й мовного корпусу німецької мови (Corpus Concordance German).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Арсенал метафор СПРАВЕДЛИВОСТІ містить у собі низку онтологічних метафор. Онтологічні метафори репрезентують нефізичний об'єкт як дещо цілісне й відчутне на дотик [4, 49–58]. Вони дають змогу накласти штучні межі на фізичні явища, для надання їм дискретності. Отже, проаналізувавши словосполучення із лексемами, що позначають справедливість в англійській та німецькій мовах, маємо такі онтологічні метафори:

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПРЕДМЕТ

Ця метафорична модель представлена кількома фреймами:

1. СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПРОДУКЦІЯ.

У межах цього фрейму маємо такі слоти:

• СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПРОДУКТ ВИРОБНИЦТВА.

No one expects an economic system to produce absolute justice [BNC]

‘Ніхто не очікує від економічної системи, що вона забезпечить (буде виробляти) повну справедливість.’

Do competitive markets produce fairness? [BNC]

‘Чи конкурентні ринки забезпечують рівні можливості? (виробляють, продукують справедливість)’

Egalität und Gerechtigkeit zu produzieren [CCG]

‘Установлювати рівність і справедливість (виробляти, продукувати)’

• СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПРЕДМЕТ ПОСТАЧАННЯ

Copenhagen must bring gender justice [BNC]

‘Копенгаген [Копенгагенський саміт із кліматичних змін] повинен принести (доправити) гендерну справедливість.’

This state is seen as corrupt and incapable of delivering justice or prosperity to the people [BNC]

‘Цю державу вважають корумпованою, не здатною забезпечити (доставити, постачати) справедливість та добробут людей.’

The International Cricket Board and politicians have made a tremendous effort to bring fairness into our system [BNC]

‘Міжнародна Рада з крикету разом із політиками доклали величезних зусиль, щоб досягнути (принести, привезти) справедливості в нашій системі.’

Wieso der Staat niemals soziale Gerechtigkeit schaffen kann? [CCG]

‘Чому держава не може забезпечити дотримання (доставити, доправити) соціальної справедливості?’

Steuerreform soll mehr Gerechtigkeit bringen [CCG]

‘Податкова реформа повинна забезпечити (досл. принести) більшу справедливість.’

• СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПОКУПКА/КУПЛЕНА РІЧ

What if you could buy social justice? [BNC]

‘А якби ви могли набути (купити) соціальної справедливості?’

The price of justice [BNC]

‘Ціна справедливості’

Kann man Gerechtigkeit kaufen? [CCG]

‘Чи можна купити справедливість?’

2. СПРАВЕДЛИВІСТЬ – КОНСТРУКЦІЯ

Ця метафора ґрунтується на тому, що, як будь-яка конструкція вимагає встановлення, спорудження, так і справедливість потребує, щоб її встановили. Як для блага користувачів конструкції, так і для народу загалом ця встановлена конструкція повинна бути стійкою, непохитною й довготривалою.

“We, the People of the United States, in order to form more perfect union, establish justice, ensure domestic tranquility...” [BNC]

‘Ми, народ Сполучених Штатів, із метою створення більш досконалого Союзу, утвердження (встановлення) справедливості, забезпечення внутрішнього спокою...’ (із преамбули до конституції США).

A woman should be just as committed as a man to the construction of justice and love in the family [BNC]

‘Жінка, як і чоловік, зобов’язана зберігати (досл. будувати) справедливість та любов у сім’ї.’

Der sozialen Gerechtigkeit aufstellen [CCG]

‘Установлювати соціальну справедливість’

3. СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ВТРАЧЕНА/ЗАГУБЛЕНА РІЧ

Це одна з найцікавіших і найпоширеніших метафор справедливості. Її підґрунтям є те, що в реальному соціумі віднайти справедливість нелегко. Із давніх-давен люди прагнули жити в суспільстві, де б панували свобода, рівність, справедливість, проте встановити ці принципи важко, адже кожен трактує їх по-різному. Тому й відбувається пошук справедливості для всіх.

Help them to seek justice and fairness for all, without favouring any group in society [BNC]

‘Допоможіть їм домогтися (шукати) справедливості та чесності для всіх, не надаючи переваги жодній верстві суспільства.’

The search / quest for justice [BNC]

‘Пошук справедливості’

We are looking for fairness, and that is what we’re going to deliver [BNC]

‘Ми шукаємо справедливості й збираємося її запровадити.’

Er möchte, dass wir soziale Gerechtigkeit suchen [CCG]

‘Він хотів, щоб ми шукали соціальної справедливості’

4. СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПРИЗ/ТРОФЕЙ

Дуже часто пошук справедливості перетворюється на боротьбу за неї. Боротьба за справедливість – важливе завдання кожної незалежної держави й індивіда зокрема. Без цього їм не здолати кризових явищ, не досягнути цивілізованого життя. У такому випадку справедливість перетворюється на метафоричний приз, трофей. Хто її здобуде – стане переможцем боротьби.

Women who fight for justice are still imprisoned [BNC]

‘Жінки, які борються за справедливість, усе ще перебувають у в’язниці.’

Ich werde für Freiheit und Gerechtigkeit kämpfen [CCG]

‘Я боротимуся за свободу та справедливість.’

He devoted his life to the struggle for justice and democracy in Haiti [BNC]

‘Він присвятив своє життя боротьбі за справедливість та демократію на Гаїті.’

Battle for social justice [BNC]

‘Боротьба за соціальну справедливість’

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – РІДИНА

His thirst for justice helped to convince the King that this was no way to run a country [BNC]

‘Його прагнення (спрага) справедливості допомогло переконати короля, що не так потрібно керувати країною.’

I want to see a mighty flood of justice [BNC]

‘Я хочу побачити могутню силу (потік) справедливості’

Durst nach Gerechtigkeit zu haben [CCG]

‘Прагнути справедливості (мати спрагу до справедливості)’

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПРОСТІР/ТЕРИТОРІЯ

Die politisch entscheidende Frage ist nicht, was absolute Gerechtigkeit sei, sondern wo die Grenze der Ungerechtigkeit liegt. [CCG]

‘Важливим політичним питанням є не визначення абсолютної справедливості, а встановлення меж несправедливості.’

America gets territorial fairness in its Senate [BNC]

‘Усі штати Америки мають пропорційне представництво в сенаті (мають територіальну справедливість)’

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ПОЧУТТЯ/ВІДЧУТТЯ

People who believe in it have a very strong sense of justice [BNC]

‘Люди, які в це вірять, мають глибоке почуття справедливості.’

As his brows climbed sardonically she cursed her sense of fairness [BNC]

‘Вона проклинала себе за те, що була справедливою (своє почуття справедливості)’

The danger is that there are over 200 perceptions of fairness [BNC]

‘Небезпека полягає в тому, що існує понад 200 трактувань (сприйняття органами чуття) справедливості.’

Hohes Gerechtigkeitsgefühl zu haben [CCG]

‘Мати глибоке почуття справедливості’

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА

Підгрунтям цієї метафори є той факт, що в добу Античності уособленням справедливості були жінки-богині. Так, у Стародавній Греції існувало декілька богинь справедливості, зокрема Немезіда, Діке, Адрастея, Астрея та ін. Усі вони були дочками богині правосуддя Феміди, тобто греки вважали, що правосуддя породжує справедливості. Цікаво, що римляни не розділяли поняття справедливості й правосуддя, вони виступали як одне ціле в образі богині Юстиції. Проте і греки, і римляни зображали своїх богинь із зав’язаними очима (символ неупередженості), одягненими в мантию, із мечем чи списом та терезами в руках, що й досі виступають атрибутами справедливості. У сучасних контекстах ці атрибути репрезентують персоніфіковану справедливості, а також наявність у справедливості обличчя.

Lord Chancellor's gown of fairness and impartiality [BNC]

‘Справедливість та неупередженість лорда-канцлера (мантия справедливості та неупередженості)’

The hidden face of fairness [BNC]

‘Прихована справедливість (закрите обличчя справедливості)’

The spear of justice will still be in the hands of good and upright men and women [BNC]

‘Справедливість (спис справедливості) буде на боці добрих і чесних людей.’

Der Mantel der Gerechtigkeit [CCG]

‘Справедливість (мантия справедливості)’

Персоніфікована справедливості виявляється пов’язаною з кількома слотами, описаними вище. Так, атрибут справедливості – спис – відсилає до уявлення про боротьбу за справедливості і, відповідно, про справедливості як про трофей. Натомість закрите обличчя справедливості в англійських прикладах пов’язує уособлену справедливості з уявленням про річ, яку слід віднайти.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз концептуальних метафор СПРАВЕДЛИВОСТІ показав, що і в англійській, і в німецькій мовах поняття справедливості має декілька різноманітних утілень. Найчастіше справедливості концептуалізується як предмет, зокрема предмет зі сфери виробництва, купівлі, постачання, конкурування, будівництва тощо. У деяких випадках справедливості набуває ознак рідини або має просторовий вимір. І, нарешті, уявлення про справедливості, які дійшли до людей ще із стародавнього світу, дають змогу ототожнювати її зі живою істотою, основними атрибутами одягу якої є мантия та спис (меч).

Метафорична концептуалізація СПРАВЕДЛИВОСТІ в англійській та німецькій мовах є перспективною з огляду на подальші дослідження.

Література

1. Баранов А. Н. Когнитивная теория метафоры: почти двадцать пять лет спустя. Предисловие редактора / А. Н. Баранов // *Метафоры, которыми мы живем* / [пер. с англ. ; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова]. – [изд. 2-е]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – С. 7–21.
2. Єщенко Т. А. Метафора в українській поезії 90-х років ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук / Т. А. Єщенко. – Донецьк, 2001. – С. 23.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкратов, Л. Г. Лузина]. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1996. – 248 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон ; [пер. с англ. ; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова]. – [изд. 2-е]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 256 с.
5. BNC – British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/bnc/>

6. CCG – Corpus Concordance German [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lex tutor.ca/concordancers/concord_g.html
7. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1980. – 239 p.
8. OED – Oxford English Dictionary / ed. by James A. H. Murray, Henry Bradley, W. A. Craigie, C. T. Onions. – Oxford : Oxford University Press, 1970. – Vol. I–XII.

Статтю подано до редколегії
25.03.2011 р.